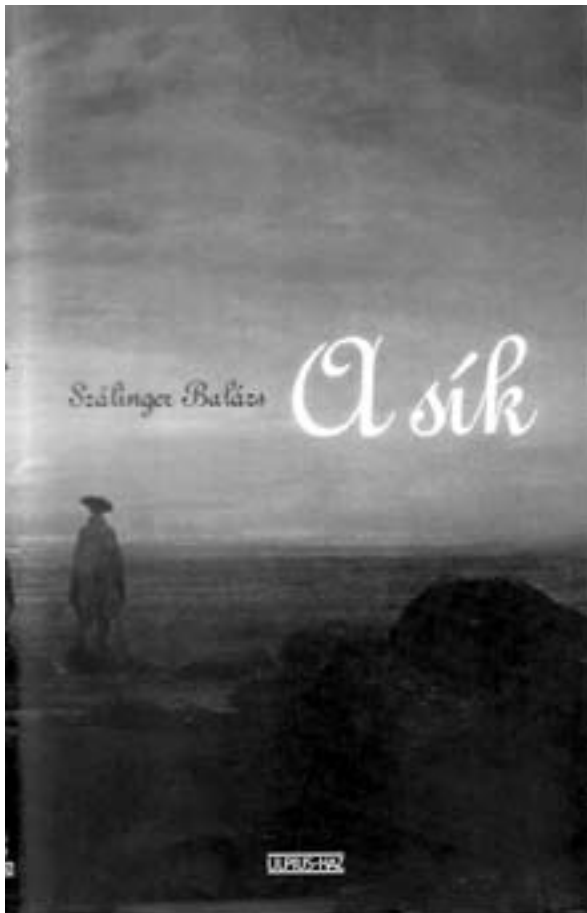

Somogyi Zoltán

A sík geometriája

Szálinger Balázs: A sík

Klasszikus eposzt olvasni mindig majdhogynem bűnös inyenkedésnek tűnik azok számára, akik szeretik az archaikus ízű szövegeket. Ahogy a hexameterek daktilusai átpörögnek a nyelven, hogy aztán a sorok végén a súlyos spondeusok szemvillanásnyi megtorpanásra késztesse, olyan lüktetést ad, ami magával sodorja az olvasót, s észrevétlenül behúzza a mű világának mélyébe. Ez a szabályos ritmus ringató, mint a partra a többinél hosszabban kifutó hullámok csobogása az Égei-tengeren; és pontos, mint a metronóm kattogása, amire a gyakorló zongorista dallamai felülnek, mint vívőjelre a rádióhullámokba kódolt információ. A fennköltség, s a nyálás érzelgősségtől mentes, bátorságot keltő pátoz iránti vágyunk kielégítése szinte csak ezek, a hősiess, a civilizációk hajnalán játszódó

történetek olvasásával lehetséges. Ez a műfaj, ami kezdetben, kialakulása idején a populáris kultúra része volt, az ismeretek emlékezetben tartásának, és a szórakoztatva nevelésnek az eszköze, amivel identitást alapoztak és erősítettek, mára a filológusok, költők és könyvmolyok játéka lett. A huszonegyedik századra a legnagyobb, lelegegánsabb művészi vállalkozások egyike, ha valaki az eposzi formát választja mondanivalója keretéül. Ezzel lehet csak igazán csattanós választ adni a szappanoperáktól habzó színes-szagos, szélesvásznú blódlire; ezzel lehet megfricskázni a giccset, s fityiszt mutatni a művészet álcaruháját magára húzó szórakoztatóiparnak. Egy kortárs eposz születése ünnepnap egy nemzeti irodalom számára. Épp ezért megdöbbentő és érthetetlen a hallgatás, ami körülveszi Szálinger Balázs művét, *A síkot*.

A szóban forgó hősköltemény nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy öt énekben, genezistől apokalipszisig, átfogóan bemutassa egy világ történetét. A sík egyrészt maga a színpad, az örök és állandó téridő, amin egymást váltva lejátszódnak a történelem különböző variációi; amelyek két dologban azért állandóak: mindig a kavargó káoszról születnek meg, és mindig ugyanebbe a káoszba temetődnek bele. Másrészt a sík nem csak metafizikai és mitológikus terep, hanem önmagába görbült fizikai valójában egy bolygót is megtestesít. Harmadrészt a sík az emberi lélek kivételének is felfogható, ahol két ellentétes erő vívja örök harcát, s a tét az üdvösség, vagyis a sík sorsa, azaz a bolygó és a történelem végkimenetele.

Mivel a történelmet ciklikusan fogja fel, és egy egész ciklust feldolgoz - tehát nem csak a teremtésre koncentrálna, vagy a költött mitológia egy kitüntetett eseményére, hanem a tétélezett vég is megjelenik - valamint a mű 1868. sorától a 2010. sorig tartó szakasz alapján, helytálló értelmezés hogy ez a mű egy science fiction tematikájú költemény, s a világ, amelynek történetét bemutatja, a mi világunk, a bolygó pedig, amit a sík megtestesít, a Föld. Merthogy a sci-fi trükkje az, hogy úgy beszél a jelenről, az itt és most-ról, hogy a jövőjét festi meg, vagy egy másik, nem létező, kitalált, távoli világba vetíti ki. Ráadásul annak ellenére, hogy az egész mű hangulata hűvös, matematikai, szinte szenttelenül tárgyilagos, a háttérben mégis érzékelhetően parázslék némi fojtott düh és csalódás, igaz lehetetvékony, már-már melankolikus iróniába rejtőzve. Mintha az egész költemény csak annak apropóján kerekedett volna egész-szé, egy teljes ciklus leírásává, hogy legyen mód beszélni a jelenről, az emberiség mai állapotáról. A mitológiai kontextus, és az eposzi forma segített eltávolodni a tárgytól, mert ily módon komolyabbnak, prófétikusabbnak, kevésbé didaktikusnak tűnik a mondanivaló, és nem lehet könnyedén rálegyinteni. A csomagolás tiszteletet és helyzeti energia-többletet biztosít az üzenetnek, ami a Negyedik ének második felében fogalmazódik meg. Itt kapjuk a fogyasztói társadalom kritikáját, az álvalóságokkal elbutított tömegek leírását, a környezetszennyezés veszélyeiről a figyelmeztetést, a pártoskodás által kettéosztott nép

agyrémszerű vízióját, az elmagányosodott, gyökértelen, megfigyelt, kihasznál, technikai fejlődés által elvakított, múltját felejtett ember kórképét. És mindezt kiváló, magas színvonalú költészettel megírva, fesztelen, maszatos hexameterekben. Ehhez a csúcsponthoz képest a műbeli Nemesnép - amely értelmezhető a teljes emberiség, vagy csak a magyarság allegóriájaként is – korábbi története, és az istentestvérek örök küzdelme, ami megteremtette az embert, csak felvezetés.

A költeményt szervező filozófia alapvetően platonista, dualista és esszencialista. Bár az esszencializmussal leszámolni látszik, mikor az Igazság relativitásáról beszél, s tagadja, hogy az valami szilárd, statikus dolog lenne, ami birtokolható, és mindent felülíró eszközként használható. Egy túl gyakran hivatkozott, elkoptatott, kiüresedett Igazság alkalmazása helyett Szálinger olyasmit javasol, ami leginkább Kant kategorikus imperatívuszára emlékeztet, s ez a megoldás a legjobb indulattal sem nevezhető progresszívnek. Hogy az ember csatatér, amin a Jó és Rossz küzd, egyértelműen dualista világnézetre utal. Ilyen rendszerben szükségképpen csak olyan végkimenetele lehet a harcnak, hogy ideiglenes döntetlen után minden kezdődik előről. A dualista szemlélet mindig ciklikus világmagyarázatba torkollik, ez a sík esetében sincs másként, nem ér bennünket meglepetés. Eléggé ingerelheti a hölgyeket, hogy közhelyes módon Szálinger is a női princípiumot teszi meg a Rossznak, az ördöginek. A két isten úgy marakodik teremtményén, az eposz Hősén, aki az egész emberiséget képviseli, mint váláskor a szülők a gyereken. A családegyesítés csak az által valósul meg, hogy a gyerek megtagadja a választást kettőjük között, és a halál mellett dönt, vagyis új ciklusba kezd.

A mű mögötti gondolkodásmód eléggé retrográd, leginkább tizenkilencedik századnak mondható. Mintha a jelen nagyszerű, találó leírása magát a szerzőt is elbizonytalanítaná, tanácstalanná tenné, s az utolsó, magát még potensnek gondoló, és valamennyire koherens világnézetű, stabil korszak, az előző századforduló előtti aranykor ideológiái által igyekezne megtámogatni az emberiségbe vetett hitét, s feléleszteni optimizmusa alig pislákoló lángját. Így válik kiúttá az újrakezdés, a vég átbillenése születéssé, ami egyben keretezi is a költeményt. Mindig vissza a kályhához. Csakhogy az újrakezdés, épp úgy, ahogy a több élet a videojátékok esetében elveszi a halál súlyát, ez esetben némileg bagatellizálja a vég felé száguldó jelenkorunkról rajzolt figyelmeztető képet. Arra nem történik reflexió – ha csak nem maga az egész mű az, - hogy talán épp ez a tizenkilencedik századi gondolkodás tette a világot olyanná, amilyen most; és nosztalgia helyett esetleg pragmatista előremenekülés hozhatna kiutat. Már ha van egyáltalán kiút.

Ki tudja, hogy nem használta volna-e a célnak, a jelen, mint utolsó előtti pillanat megrajzolásának, ha a költő elhagyja az egész mitologikus keretet, a teremtéstől, vagy eposzi terminológiával a Léda tojásaitól való felvezetést,

és a tandrámai következetességgel végigvitt dialektikát, s csak az ostorozó, vádiratszerű helyzetjelentést hagyja meg arról a világról és társadalomról, amiben élünk, csak részletesebben, kibővíve, ám ugyanilyen gondos és igényes költői megfogalmazásban. Annál is inkább, mert Szálinger úgy menekül ki a felvázolt problémából, hogy álmegoldásként visszaporget mindent a dolgok elejére, s új kezdetet vizionál. Persze lehet, hogy ezzel azt akarja mondani, hogy nincs megoldás. Sőt, hogy sosincs megoldás, bár akárhányféle variációban is szövődne a történelem, a paraméterek adottak, s a kép, ami kirajzolódik, mindig csak a saját farkába harapó kígyó lehet.

A műben szerepel egy Jónás nevű költő, aki tanúja a végnek, és megpróbálja leírni azt. Jónás a Bibliából ismerős, ő az, aki nem akar próféta lenni, de Isten rákényszeríti, hogy beteljesítse sorsát. Jónást Anyaváros népe - vagyis az emberi társadalom - bohóckodásai, szórakoztató játékaik miatt szereti, afféle csudabogárnak tartják, s nem veszik komolyan. Amikor figyelmezteti az embereket, hogy veszélyes dolog teremteni, akkor kinevetik. Hiába végzi feladatát, azt, hogy tükröt tart a társadalomnak, és felvázolja neki a jelen következményeit, nem törődnek vele. Jónás Szálinger alteregója. Szálinger Balázs is megmutatja olvasóinak, milyen a világ, amiben élnek, és figyelmeztet, hogy mire fog vezetni mindez - hisz költő, így valami belső kényszer erre ösztökéli - s műve éppen ezért érték, még ha isteni sugalmazás hiányában megoldási javaslatok zavarosak is, és csak átvágja a csomót, amit kibogozni nem tud. Sorsa sem lehet más, mint a költők, a Jónások sorsa: nem hallgatnak rá. A sík vége azonban még ennek ellenére is optimista. Bár a ciklus véget ér, a síkról eltűnik minden, de a teremtés újra kezdődik, és új lehetőség lesz, hogy ezúttal jobban alakuljon, más irányt vegyen a fejlődés. Persze ebben benne van az is, hogy a vég már elkerülhetetlen. Ráadásul akár vétkesnek, kártékonynak is tűnhet ez az optimizmus, még ha nemes, tisztelni való is. Mert a valóságban lehet, hogy nem lesz új lehetőség. Talán a világ nem születik és hal meg újra és újra, ciklikusan, mint az évszakok váltakozásával a természet. Talán a vég egyszeri és örök. Ki tudhatja?

Egy dolog azonban biztos: A sítót élvezet olvasni, s nemcsak mert szellemi kalandokra hív, és kíméletlenül festi meg korunk portréját, hanem azért is, mert - mint minden eposz - azt mutatja meg, amitől az ember emberi. Így végeredményben Szálinger Balázs költői teljesítménye egyértelműen elismerést és kalapemelést érdemlő.

(Ulpius-ház Kiadó, Budapest, 2005.)